

Språkspalten

Innlegg på inntil 400 ord om medisinsk terminologi og om språk generelt samt tips til spalten sendes tidsskriftet@legeforeningen.no

Er det barnet eller kvinnen som forløses?

1787

Svaret er: kvinnen. Men det er kanskje ikke så opplagt?

I en av de eldste nordiske kilder om forløsning, Den eldre Edda, heter det at barnet løses fra moren: «Bjargrúnar skaltu kunna, ef þú bjarga vilt/ok leysa kind frá konum» (1). Men i lærebøkene i fødselshjelp fra de siste knappe 300 år er det ingen tvil om at det er mor som forløses, ikke barnet. I den eldste lærebok for norske jordmødre, dansken Buchwalds fra 1725, heter det at «en Jorde-Moder (maa) anvende ald Fliid og Møye at forløse Konen» (2). Denne ordbruken holder seg i lærebøkene gjennom mesteparten av 1800-tallet. Kvinnen forløses, barnet fødes eller fremtrekkes.

Moderne tid

Med fødselshjelperens mer aktive rolle gjennom 1800- og 1900-tallet skjedde en langsom endring. Riktignok er det hele tiden mor, og ikke barnet, som forløses. Det gjelder også ved bruk av tang, men ved fødsel av barn i seteleie endres språkbruken. I de eldste bøkene «løses» armene, mens barnets hode «forløses». Senere heter det at både setet og hodet forløses. I Schönbergs lærebok fra 1897 står det om setefødsel: «Hinder ved skuldrenes forløsning efter hodets fødsel» (3), altså at armene løsnes, skuldrene forløses, hodet fødes. Kristian Brandts lærebøker ble brukt til undervisning av jordmødre og medisinerer gjennom hele første halvdel av 1900-tallet. Også her er det mor som forløses og barnet som fødes, men med samme unntak som hos Schönberg, den assisterte setefødselen. Men rollene er byttet, her løses skuldrer og armer, men hodet forløses. I lærebøkene etter den annen verdenskrig forløses mor, og barnet fødes, men hos så vel Løvset som

Bjæro & Molne forløstes skuldrer og hode, mens hos Bergsjø og medarbeidere (1987) forløses setet.

Denne språkbruken gjenspeiles hos norske fødselsleger – også ved andre former for operativ intervensjon. Vi hører ofte at «barnet forløses» også ved bruk av tang, vakuumpompe og keisersnitt.

Teologi og medisin

Forløse er ikke bare et medisinsk begrep, også teologene bruker uttrykket. «Han ble forløst fra angst eller synd», betydningen er da at vedkommende blir befridd. Den store forløser er Kristus. Her er vi ved den språklige roten: Kvinnen *befris* fra sitt barn, og et menneske kan befris for sin synd eller angst. Vi ser det samme på engelsk, «deliver a child» og «deliver us from evil». Bak det hele står en forløser, enten det nå er en fødselslege, en jordmor eller en annen befrier.

Kan også barnet forløses?

Hvis man godtar at det er mor som forløses, blir det imidlertid en pussighet at *deler* av barnet kan forløses; skuldrer, armer og hode. Hvorfor kan ikke resten av barnet forløses? Det virker ulogisk, og det er ikke vanskelig å finne kilder der barnet forløses. I en stor norsk-engelsk ordbok heter det «the child was delivered yesterday», oversatt med «barnet ble forløst i går» (4). I Store Norske Leksikon forklares keisersnitt som «kirurgisk snitt gjennom livmørvæggen for å forløse barnet» (5). Også i Norsk ordbok kan vi finne et eksempel på slik ordbruk. «Forløysa» er bl.a. forklart slik: «hjelpa (eit barn) til verda», og i passiv form «bli fødd» (6).

Å «forløse» i medisinsk betydning brukes i dag sjelden i standardspråket, der det oppfattes som foreldet språkbruk (7–9). Men blant medisinerer er språkbruken høyst levende. Et søk på «forløse» på Internett viser at de fleste treffene ikke er medisinske. Her er det tale om å bli forløst i mange ulike sammenhenger. Dette gjelder alle mennesker, ikke bare gravide, og det er mulig at denne kvantitativt sett dominerende ordbruken smitter over på den medisinske. Det virker jo heller ikke helt ulogisk at et barn kan forløses i betydningen å bli befridd fra mor. På den annen side er nok selve tanken om at en kvinne ved fødselen befris fra sitt barn nokså fremmed for dagens mennesker. Når en slik sammenheng blir uklart, kan også ordbruken lett bli vakkende.

Konklusjon

Tradisjonelt er det kvinnen som forløses, slik begrepet også brukes på dansk og svensk. Men det er ulogisk at «deler av barnet», som skuldrer og hode kan forløses – og så ikke resten. Ved operative forløsninger er det en utbredt språkbruk i fagmiljøet at «barnet forløses», men den finner liten støtte i ordbøker og medisinsk faglitteratur.

Kåre Augensen

kaare.augensen@helse-bergen.no

Per E. Børdahl

Kvinneklinikken
Haukeland Universitetssjukehus

Erlend Hem

Avdeling for atferdsfag
Universitetet i Oslo

Manuskriptet ble godkjent 24.5. 2006.

Litteratur

1. Sigrdrífumál, Den eldre Edda. www.heimskringla.no/original/edda/sigrdrifumal.php (16.5.2006).
2. <http://ordnet.dk/ods/opslag?opslag=forl%F8se&submit=S%F8g> (16.5.2006).
3. Schönberg E. Lærebog for jordmødre. Kristiania: Aschehoug, 1897.
4. Henriksen P, Haslerud VC, red. Norsk-engelsk stor ordbok. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2002: 311.
5. www.snl.no/article.html?id=625887 (16.5.2006).
6. Bø R, Hageberg A, Killingbergtrø L et al, red. Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Bd. 3: flusker-gigla. Oslo: Samlaget, 1994: 325.
7. Guttu T, red. Aschehoug og Gyldendals store norske ordbok: riksmål og moderat bokmål. 2. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2005: 221.
8. Språknytt 1974; nr. 4: 16.
9. Becker-Christensen C, red. Politikens nudansk ordbog med etymologi. 2. utg. København: Politiken, 2001.

